

A Hormuzi-szoros lezárása: a globális olajpiac, a stratégiai tartalékok kapacitása, valamint Irán és a globális gazdasági ellenálló képesség

Mohammad Samay Ali, PhD

DOI: 10.14267/VILPOL2026.03.12

A globális olajpiac stratégiaiilag a világ egyik legfontosabb és legérzékenyebb áruja, amelyet jelentősen befolyásolnak a geopolitikai kockázatok. Az olajellátás jelentős része a Perzsa-öböl térségében koncentrálódik, számottevő hányadának szállítása a Hormuzi-szoroson keresztül történik, az olajpiac pedig rendkívül érzékeny a regionális sokkokra, különösen a szállítási útvonalak megszakadására. A szoros lezárása nemcsak sokkot jelent az energiapiac számára, hanem komoly próbatétel elé állítja a globális gazdaság ellenálló képességét, mivel az energia, mint a termelés alapvető tényezője, közvetlenül befolyásolja a gazdasági növekedést, az inflációt és a pénzügyi stabilitást.

Az Egyesült Államok és Izrael által az Iráni Iszlám Köztársaság ellen indított támadások nyomán Teherán határozatlan időre lezárta a Hormuzi-szorosot. Ez a lépés komoly megrázkódtatást okozott a globális olajpiacon, és ennek eredményeként az olajárak hirtelen 100 dollár fölé emelkedtek hordónként. Ez az áremelkedés nem csupán a fizikai ellátási hiánynak köszönhető, hanem a piaci várakozásoknak és a pénzügyi szereplők viselkedésének is. Számos energiaipari szakértő előrejelzése szerint, ha ez a helyzet továbbra is fennáll, a globális piacokon, különösen Európában, a hordónkénti olajár elérheti a 200 dollárt.

Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy a Hormuzi-szoros lezárása hogyan befolyásolja a globális olajpiacot a jelenlegi körülmények között, hogyan járulhatnak hozzá a globális stratégiai tartalékok a válság súlyosságának enyhítéséhez, mennyire ellenálló Irán gazdasága és fiskális eszköztára a Hormuzi-szoros hosszabb ideig tartó lezárásával szemben, és milyen mechanizmusok tarthatnák fenn az exportot, az állami bevételeket és a létfontosságú importot egy ilyen válság idején, valamint hogy a globális gazdaság felkészültsége milyen mértékben különbözik az 1973-as olajválság tapasztalataitól.

A globális olajpiac felépítése és sebezhetősége

A rendelkezésre álló adatok szerint jelenleg a globális olajfogyasztás napi 100 millió hordó olaj körül mozog, amelynek körülbelül 20 százalékát a Hormuzi-szoroson keresztül szállítják. Az alternatív csővezetékek miatt azonban a teljes leállítás során ténylegesen érintett ellátási mennyiséget napi 14–15 millió hordóra becsülik. Ez a szám önmagában is komoly sokkot jelent globális szinten, mivel a történelem során még a kisebb zavarok is jelentős áringadozásokat okoztak.

Szaúd-Arábia kelet-nyugati csővezetéke és az Egyesült Arab Emírségek Fudzsejra-i csővezetéke a legfontosabb alternatív útvonalak közé tartozik. Ugyanakkor ezeknek a csővezetékeknek a korlátozott kapacitása (összesen napi 5–6,5 millió hordó) arra utal, hogy még optimális körülmények között is csak a kiesett ellátás egy része pótolható.

Másrészt a Perzsa-öbölhöz tartozó régió kívüli termelés növelése, különösen az amerikai palagáz-szektorban, kiegészítő szerepet tölthet be. Az ilyen növekedéshez azonban idő kell, és számos tényezőtől függ, mint például a beruházások, a jövőbeli árvárakozások és a piaci stabilitás. Ezért rövid távon nem tudja teljes mértékben pótolni a kínálatkiesést.

Összességében, még az összes alternatív kapacitás figyelembevételét követően is, a globális piac továbbra is napi 10–12 millió hordónyi hiányt fog tapasztalni. A kereslet alacsony rugalmasságát figyelembe véve egy ilyen hiány közvetlenül az árak meredek emelkedéséhez vezet. Ez az áremelkedés már önmagában is kiigazító mechanizmusként működik, és a fogyasztás csökkenése révén fokozatosan helyreállítja a relatív egyensúlyt a piacon.

A stratégiai tartalékok szerepe a sokkhatások tompításában

A stratégiai olajtartalékokat a kínálati sokkok hatásainak enyhítésére szolgáló kulcsfontosságú politikai eszközként hozták létre. Ezeknek a tartalékoknak a teljes mennyisége világszerte körülbelül 4–5 milliárd hordóra becsülhető.

Válság idején ezeket a tartalékokat főként a Nemzetközi Energiaügynökséggel (IEA) együttműködve bocsátják ki, és néhány hónapig napi több millió hordót tudnak a piacra juttatni. Ezen készletek szerepe az, hogy képesek megelőzni a hirtelen sokkhatásokat és a pánik által vezérelt piaci viselkedést. Ez azt jelenti, hogy elméletileg a 4–5 milliárd hordós stratégiai készletek körülbelül 267–333 napig fedezhetnék a napi 15 millió hordós globális hiányt.

A gyakorlatban azonban, a valós körülmények alapján, a napi kibocsátási kapacitás korlátai és a politikai megfontolások miatt szerepük elsősorban a válság súlyosságának enyhítése és a volatilitás kezelése, nem pedig az elvesztett ellátás teljes pótlása. Más szavakkal, ez az eszköz időt ad más piaci mechanizmusoknak, például a termelés növelésének és a kereslet visszafogásának, hogy azok megfelelő hatást fejtsenek ki. Ebben az alkalmazkodási szakaszban mélyreható együttműködésre van szükség az országok és a piacok között, amely növelheti a globális kormányzás szerepét.

A Hormuzi-szoros hat hónapos lezárásának forgatókönyve

Ha a Hormuzi-szoros lezárása hat hónapig tart és a globális kínálat csökkenése napi 14–15 millió hordó körül lenne, ami a globális piac 14–15 százalékának felel meg, ez a zavar nemcsak az energiapiacot, hanem az egész globális gazdaságot érintené, mivel az emelkedő olajárak közvetlenül növelik a termelési, szállítási és ellátási lánc költségeit.

Ilyen körülmények között az olajárak gyorsan emelkedhetnek. A 150–200 dolláros sáv valószínű forgatókönyvnek tekinthető, míg súlyos körülmények között magasabb szintek (akár 250 dollár körüli értékek) is lehetségesek. Ezt a növekedést nemcsak a kínálati hiányok, hanem az inflációs várakozások és a pénzügyi piacok aktivitása is ösztönzi.

Az olajárak hirtelen emelkedése viszont magasabb globális inflációhoz, a fogyasztók vásárlóerejének csökkenéséhez és végső soron a gazdasági növekedés lassulásához vezet. Ilyen helyzetben még az olajtermelő országok is gazdasági kihívásokkal szembesülhetnek a piaci instabilitás és a csökkenő globális kereslet miatt.

Összehasonlítás az 1970-es évek olajválságával

Az 1970-es években a globális olajfogyasztás napi 50–65 millió hordó körül volt, míg ma már eléri a napi 100 millió hordót.

Az 1973-as olajválság idején a kínálatcsökkenés olyan helyzetben következett be, amikor stratégiai tartalékok szinte egyáltalán nem álltak rendelkezésre. Ez számos országban az olajválság gyors elterjedését eredményezte és gazdasági recessziót okozott.

Ezzel szemben a mai globális gazdaságnak több olyan eszköze van az ilyen válságok kezelésére, amelyek azonnali stabilizáló hatást fejtenek ki. A stratégiai tartalékok, az energiaforrások viszonylagos diverzifikáltsága és a történelmi tapasztalatok mind olyan tényezők, amelyek csökkenthetik a válság súlyosságát, bár nem tudják azt teljesen semlegesíteni.

Azonnali stabilizáló hatáson túl a globális kormányzás döntő szerepet játszhat a stratégiai tartalékok hatásának maximalizálásában. A koordinált nemzetközi stratégiai tartalékok felszabadításának stratégiai elsőbbséget adhatnak az importált olajtól nagymértékben függő, sebezhető országoknak és régióknak, biztosítva ezzel az alapvető szolgáltatások és az ipari termelés folytonosságát ezekben az országokban. A hatékony kormányzás emellett segíthet fenntartani a globális termelési láncok integritását, megakadályozza a gazdasági sokkhatások láncreakcióját, és erősíti az energiapiacokba vetett bizalmat, bizonyítva, hogy bár a tartalékok nem tudják teljes mértékben ellensúlyozni az olyan jelentős zavarokat, mint a Hormuzi-szoros hosszabb ideig tartó lezárása, de továbbra is elengedhetetlen eszközök a kockázatok enyhítésében és a globális energiabiztonság támogatásában.

Irán olaja, exportja, bevételei és devizatartalékai: átfogó áttekintés

Irán gazdaságát erősen meghatározza az energiaágazat, különösen az olaj és a petrokémiai termékek, amelyek dominálják az exportot, az állami bevételeket és a devizaáramlást. A Világbank adatai szerint Irán áru- és szolgáltatás-exportjának összértéke 2024-ben elérte a 100 milliárd dollárt, ami a GDP körülbelül 23 százalékának felel meg. Történelmileg ez az arány 20 és 35 százalék között ingadozott, főként az olajárak és a nemzetközi szankciók függvényében.

Irán exportbevételeinek nagy része szénhidrogénekből származik. A kőolajexport önmagában évente körülbelül 56–67 milliárd dollárt termel, míg a petrokémiai export további 12–18 milliárd dollárral járul hozzá évente. A kőolaj és a petrokémiai termékek együttesen Irán teljes exportjának körülbelül 70–85 százalékát teszik ki, ami az országot nagymértékben függővé teszi az energiaágazattól. Ez a GDP körülbelül 20–25 százalékát kitevő hozzájárulást jelent, megerősítve a szénhidrogének központi szerepét az iráni gazdaságban.

Földrajzi szempontból Irán exportrendszerére nagymértékben függ a Hormuzi-szorostól. Irán nyersolaj-exportjának körülbelül 90–95%-a halad át ezen az útvonalon, a petrokémiai export 70–85%-a pedig szintén. Összességében Irán teljes exportjának becslések szerint 70–80%-a függ ettől a szorostól, ami stratégiai sebezhetőséget és geopolitikai befolyási pontot jelent.

A magas exportbevételek ellenére ennek csak egy része áramlik be a költségvetési bevételekbe. Az IMF adatai szerint Irán kormányzati bevételei évente körülbelül 43 milliárd dollárra rúgnak (2024), ami a GDP nagyjából 10%-át teszi ki. A kormányzati kiadások magasabbak, körülbelül 59 milliárd dollárra rúgnak, ami tartós költségvetési hiányt eredményez. Az állami bevételek szerkezete továbbra is a természeti erőforrásokra támaszkodik: az olaj és a kapcsolódó bevételek a közbevételek körülbelül 50–60 százalékát teszik ki, míg az adóbevételek csak körülbelül 20–30 százalékot, ami sok más gazdasághoz képest viszonylag alacsony adóalapot tükröz.

Irán külső pénzügyi helyzetét deviza- és aranytartalékai is meghatározzák. A teljes tartalék (beleértve az aranyat és a külföldi betéteket) 2024-ben körülbelül 26 milliárd dollárra becsülhető, és az előrejelzések szerint 2025-ben elérheti a 34 milliárd dollárt. Azonban a tartalékok nem mindegyike hozzáférhető. A nemzetközi szankciók miatt Irán felhasználható tartalékai lényegesen alacsonyabbak, körülbelül 21–24 milliárd dollárra rúgnak. Irán pénzügyi rendszerének egyik legfontosabb korlátja a külföldön befagyasztott vagy korlátozott eszközök nagy mennyisége. Becslések szerint 80–100 milliárd dollárnyi iráni pénzeszköz maradt blokkolva külföldi számlákon a szankciók miatt. A gyakorlatban Irán ténylegesen csak potenciális devizatartalékok körülbelül 20–25 százalékához fér hozzá.

Ha a Hormuzi-szoros hat hónapig zárva maradna, Irán súlyos gazdasági sokkot szenvedne el. Mivel exportjának 70–80 százaléka, köztük az olajexport 90–95 százaléka a szoroson keresztül történik, az ország hat hónap alatt 35–40 milliárd dollár exportbevételt veszíthetne, ami a kormányzati bevételek 25–35 százalékos összeomlását eredményezné. A mindössze 21–24 milliárd dolláros felhasználható tartalékkal a kormány csak néhány hónapnyi kiadást és alapvető importot tudna fedezni, míg a gazdaság valószínűleg mély recesszióba kerülne, a GDP 15–20 százalékkal csökkenne, amit az infláció szárnyalása és a valuta leértékelődése kísérne. Egy ilyen forgatókönyv

esetén Irán kénytelen lenne olyan vészintézkedésekre támaszkodni, mint a tartalékok lehívása, a belföldi pénzmennyiség növelése, a szárazföldi útvonalakon történő kereskedelem bővítése és a feketepiaci olajértékesítés a kormányzati működés fenntartása érdekében, ami rávilágít az ország fokozott sebezhetőségére a tengeri exportútvonalak megszakadása esetén.

Következtetés

Összefoglalva: a Hormuzi-szoros lezárása – mivel az kritikus szerepet játszik a globális energiaáramlásban – az olajárak meredek emelkedéséhez és a globális piacok instabilitásához vezetett. Ez a sokk a magasabb energiaköltségek révén áttérjed a gazdaság más szektoraira is, ami inflációs nyomást és lassabb gazdasági növekedést eredményez.

Az 1970-es évektől eltérően azonban a stratégiai tartalékok megléte és a válságkezelési mechanizmusok javulása csökkentette a globális gazdaság teljes összeomlásának valószínűségét. Mindazonáltal a súlyos globális recesszió valószínűsége továbbra is magas, különösen, ha a helyzet hosszabb ideig fennáll. A stratégiai tartalékok és a kínálat fokozatos növelése csak a válság súlyosságának enyhítésében segíthet, míg a piaci stabilitás teljes helyreállítása a kínálati zavarok megoldásától és a keresleti kiigazításoktól függ.

Ugyanakkor Irán gazdaságát markánsan jellemzik az olaj és a petrokémiai termékek által generált erős exportbevételek, de a jelentős strukturális korlátok is. Míg az export éves szinten körülbelül 100 milliárd dollárt tesz ki, a kormányzati bevételek továbbra is korlátozottak, a devizatartalékok nagy része hozzáférhetetlen, és az ország erős függése a Hormuzi-szorosától aláhúzza mind az egyetlen kereskedelmi útvonal iránti gazdasági függőségét, mind pedig stratégiai jelentőségét a globális energiapiacokon.